उक्तं, हरिणाप्युक्तं यथा "अभावो वा तदर्थस्तु भावस्य हि तदाश्रयात्" । कर्त्तरि क्त । ४निवृत्तियुक्ते त्रि० "निवृत्ततर्षैरुपगीयमानात्" भाग० १।१अ०। "निवृत्ते भरते धीमानत्रेरामस्तपोवनम्" भट्टिः । ५निवृत्तिपूर्वके कर्मणि न० "प्रवृत्तञ्च निवृत्तं च द्विविधं कर्म वैदिकम् । सर्गादौ सृजता सृष्टं ब्रह्मणा वेदरूपिणा" हेमा० व्रत० भृगुः । धर्मभेदस्य निवृत्तिपूर्वकत्वादुपचारादत्र निवृत्तपदव्यपदेश्यता ।

निवृत्तसन्तापन न० निवृत्तं सन्तापनं यस्य । सन्तापविहीने । तत्रै हितमृ ७ । निवृत्तसन्तापनीय रसायनभेदे यथोक्तं सुश्रुते "यथा निवृत्तसन्तापा मोदन्ते दिवि देवताः । तथौषधीरिमाः प्राप्य मोदन्ते भुवि मानवाः । अथ सप्त पुरुषा रसायनं नोपयुञ्जीरन् तद्यथा अनात्मवानलसो दरिद्रः प्रमादी व्यसनी पापकर्म्मा वृद्धोऽजायमानो चेति । सप्तभिरेव कारणैर्न सम्पद्यते । अज्ञानादनारम्भादस्थिरचित्तत्वाद्दुदारिद्र्यादनात्मवत्त्वादधर्मादौषधाभावाच्चेति" औषधशब्दे दृश्यम् ।

निवृत्तात्मन् त्रि० निवृत्तः विषयेभ्य उपरत आत्मा अन्तःकरणं यस्य । १विषयरागशून्यचेतस्के २विष्णौ० पु० "अनिवर्त्ती निवृत्तात्मा" विष्णुस० "स्वभावतो विषयेभ्यो निवृत्त आत्मा यस्येति विग्रहः" भा० ।

निवृत्ति स्त्री नि+वृत भावे क्तिन् । न्यायमतसिद्धे १यत्नभेदे "प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च तथा जीवनकारणम् । एवं प्रयत्नवैविध्यं तान्त्रिकैः परिदर्शितम् । निवृत्तिश्च भवेद् द्वेषात् द्विट्साधनाधियः" भाषा० "द्विट्साधनतज्ज्ञानस्य दुःखसाधनविषयकनिवृत्तिं प्रति जनकत्वमन्वयव्यतिरेकाभ्यामवधारितमिति" सुक्ता० मीमांसकमते कलञ्जाधिकरणशब्दे "प्रवृत्त्युपाधिना विनाशं प्राप्स्यन् प्रागभाव एव प्रवृत्तिनिराकरणस्य साध्यमानो निवृत्तिरित्युच्यते" इत्युक्ते २पदार्थे । अधिकं तच्छब्दे नञ्शब्दे च दृश्यम् "औत्सुक्यनिवृत्त्यर्थं यथा क्रियासु प्रवर्त्तते लोकः" सा०का० ।

निवृत्त्यात्मन् त्रि० निवृत्तिः आत्मा स्वरूपं यस्य । निषेधे "निषेधस्तु निवृत्त्यात्मा कालमात्रमपेक्षते" ति०त० ।

निवेश पु० नि+विश–भावे घञ् । १प्रवेशे २उपवेशने आधारे घञ् । ३निवेशाधारे गृहादौ अस्य क्षुभ्ना० उत्तरपदस्य संज्ञायामपि न णत्वम् अन्यनिवेशः । "श्रीमतां हरिसखवाहिनीनिवेशः" किरा० । आधारे घञ् । ४शिविरे भावे घञ् । ५उद्वाहे विवाहे मेदिनिकोषः ।

निवेशन न० नि+विश–आधारे ल्युट् । १गेहे २नगरे हेमच० । ३निवेशाधारे पृथिव्यां स्त्री ङीप् । "स्योना पृथिवि ! नो भवान्तरा निवेशनी" "निविशन्ति जना यस्यां साधुप्रतिष्ठाना पृथिवी" वेददी० । भावे ल्युट् । ४प्रवेशे ५स्थितौ च जटाध० नि+विश+णिच्–भावे ल्युट् । ६विन्यासे "स्वा गौरसिद्धार्थनिवेशवद्भिः" कुमा० ।

निवेष्य न० नि+विष–भावे ण्यत् । १व्याप्तौ । कर्मणि ण्यत् । २व्याप्ये त्रि० वा० कर्त्तरि ण्यत् । ३व्यापके देवभेदे पु० "निवेष्यं (देवभेदम्) मूर्द्धा" यजु० २५।२। ४आवर्त्ते ५नीहारजले पु० "अथ निवेष्यं गृह्णाति" शत०ब्रा० ५।१।४।११ "निवेष्य आवर्त्तः" भा० निवेष्यो भवः यत् । ६तत्र भवे त्रि० । ७तत्र भवे रुद्रे पु० "हृदयाय च निवेष्याय च" यजु० १६ ४४ "निवेष्य आवर्त्तः नीहारजलं वा तत्र भवो निवेष्यः" वेददी० ।

निव्याधिन् पु० नितरां विध्यति हन्ति यत्नून् नि+व्यध–णिनि । १रुद्रभेदे "नमः सहमानाय निव्याधिने" यजु० १६ २० २नितान्तव्याधके त्रि० ।

निश् स्त्री नितरां श्यति तनूकरोति व्यापारान् शो–क पृषो० । १रात्रौ २हरिद्रायाञ्च निशाशब्दस्य शसादौ भत्वे च वा निश् आदेशः । "विधवायां नियुक्तस्तु घृताक्तो वाग्यतो निशि" मनुः निशाशब्दे दृश्यम् ।

निशठ पु० बलदेवपुत्रभेदे "रामाच्च निशठो जज्ञे रेवत्यां दयितः सुतः" हरिवं० ३६अ० ।

निशमन न० नि+शम–णिच्–ल्युट् वा ह्रस्वः । १दर्शने दृष्टौ २श्रवणे च मेदि० । निपूर्वकात् शमयतेः श्रवणार्थत्वं यथा "निशामय तदुपत्ति विस्तरात् गदतो मम" देवीभा० । "अहिहिषस्तद्भवता निशम्यताम्" । "निशम्य ताः शेष गवीरभिधातुमधोक्षजः" माघः

निशा स्त्री नितरां श्यति तनूकरोति व्यापारान् शो–क । १रात्रौ २हरिद्रायाम् "अजगोपतियुग्मञ्च कर्किधन्विमृगा निशा" इति ज्योतिषोक्तेषु ३मेषादिराशिषु च । शसादौ भत्वे च वा निश् आदेशः । "अग्निहोत्रं जुहुयात् आद्यन्ते द्युनिशोः सदा" मनुः 'न स्नानमाचरेत् भुक्त्वा नातुरो न महानिशि" मनुः "संविशन्ति कृतशयने निशां निनाय" रघुः "त्रिभागशेषायु निशासु च जगम्" कुमा० "निशातुषारैर्नयनाम्बुकल्पैः" भट्टिः । तत्पुरुषेऽस्य "विभाषा सेनासुराच्छायाशालानिशानाम्"